

Кам'яний шипуватий хрест.
м. Чернівці. Друга половина XIX ст.

ВИСНОВКИ

Залізний виливаний
намогильний хрест з розп'яттям.
с. Копичинці. Тернопільська обл.
Початок XX ст.

Кам'яний пнеподібний хрест.
м. Чернівці. Початок XX ст.

Роздуми про *stavros*, про кам'яні сади пам'яті - наше свідчення про пошуки Бога в собі, можливо, стежини до Нього. Кожний з нас має пізнати Його милості у власний спосіб, аби любов заступила страх, а вічне життя в душі - тілесну смерть. Предметом ставрології, християнського пам'ятництва є вічна істина в мистецькій об'єктивності. У кожному витесаному й інтелектуально сприйнятому хрестокамені мешкає Ціле, Єдине, Непорушне, Абсолют, Космічний Порядок - усе те, що ми йменуємо у релігійній вірі Богом і втіленим Чоловіком. Двадцять підрозділів книги, в яких, здається, змішано докупи все, в дійсності - сконцентрований гностично-теїстичний погляд на світ, але під різними знанневими кутами. Побіжно, це - розмірковування несхожих між собою і далеких від нас у часі людей, котрі в стоячому камені розпізнають жертвний антропоморфний слуп із шапкою. Прийшов час, коли маємо єднатись у Бозі не тільки через Його Знаряддя Страстей, але й через Його Вселенську церкву. Зокрема, коментуючи спробу Павла Флоренського закласти підмурівки усесвітньої фундації відродження християнства, а відтак - єкуменічної церкви, професор Московського Університету Л.М. Лопатін, упорядкувавши одинадцять тез отця Павла під загальною назвою "Нариси про християнську культуру", запропонував окреслити більш конкретні шляхи об'єднання православної церкви з римсько-католицькою, надавши пріоритет усехристиянської ініціативи Римському Єпископу [268 (2001). - С.648-649]. "Реалізуючи стратегію релігійно-церковної розбудови і дбаючи про свої теоконфесійні інтереси, пише в післямові до "Сповіді" Аврелія Августина Сергій Здіорук, - Україна тим самим змінює баланс найвпливовіших сил у вселенському православ'ї та відчутно модернізує теоконфесійну ситуацію з вигодами для власного народу. Долучення до світових надбань духовної культури є гарантом правдивої толерантності й цивілізаційної інтеграції української людності в європейські та світові суспільно-культурні процеси" [2. - С.303]

Свого часу Шеллінг задекларував початок формування об'єднаної планетарної конфедерації, посплавшись на вроджену здібність великих спільнот до мистецько оформлених дій. Християнство, на його думку, - це не апостольські новели про триєдиного Бога, Богородицю, святих, ангелів, апостолів, а пророчі оповіді про походження світу. Слово про Божове буття та Його діяння має належати чоловіцькому роду, оскільки він є індивідуумом, багато в чому схожим на окрему особистість. Теологія - це інший за параметрами світ, якому не здатний дати життя навіть геній.

Кам'яний вирізний хрест.
с. Матвівка, Миколаївська обл.
Кінець XIX ст.

Кам'яний променистий хрест.
с. Усагове, Одеська обл.
Друга половина XIX ст.

Кам'яний
прямокутнораменний хрест.
м. Ковель, Волинська обл.
Початок XX ст.

Одночасно, різні генерації людей, у бажанні витворити щось цілісне, мають мислєдїяти як неповторна особистість. Яскравим прикладом кореляції між окремим і загальним є художній інстинкт тварин, в якому все узгоджено: кожний організм - як родова сукупність, а сукупність - як суб'єкт. Такий найвищий рівень продукування зустрічається і в християнському мистецтві; тут природа є матеріалом і його предметом, викликаючи одноставний переживання вмільця та вірян [283. - С.114].

Стоячий кам'яний хрест - це космічна мелодія духовности Христової церкви. Очищена, тобто творчо добута правда про *stavros* виявилася корисною для України, але й небезпечною, бо істина з неба була прагматично підлаштована у багатьох випадках до інтересів церковної громади. "Істина, як пише Микола Бердяєв, це голос вічності в часі, промінь у космосі. Істина вивисується над світом, а хрест судить світ, бо не існує релігії вищої за правду". *Stavros* не має прабатьківщини, тому що він передвічний. Українське народне пам'ятникарство утримує в собі неповторний дух рідної землі, образи прабатьківської пластики. Тесання хрестів, з філософського погляду, не треба сприймати як надприродне явище. Воно виводиться з великої єдності, котру вбезпечують різні за формами й функціями поодинокі хрестокамені. Однак сама філософія ставротворення в етнолінгвістичній оболонці сучасних русинів має стати найвагомим онтологічним аргументом на користь формування національної помісної церкви.

Нова ситуація, нові люди, нові актуалізовані знання інспірують нову поведінку, нові погляди, нові думки. Чи не тому хрестокамінь, що пролежав у землі тисячу років і явлений світу сьогодні, викликає у нас більше довіри, ніж новотвір XXI століття, вироблений не молотком і зубилом, а пиляльною машиною. Чи не з цієї причини ми звертаємося до первообразів хреста, щоб розгледіти в реальному вічне, а у вічному - передвічне. *Stavros* - один з видимих знаків Бога, драбина до неба, місток у вічність. Один кам'яний стовп з перебоюною - це ще не сповідь про взаємини людини й Господа Бога; це лиш трепетний зойк, невизраза глоса про страх перед Творцем. Колонія хрестів на кладовищі, як утілений дух багатьох поколінь церковної громади, - одна із сторінок Святого Письма про Україну. Таких сторінок - знебарвлених, спотворених, розшматованих, вирваних, підмінених - сотні. Хто нині готовий сказати правду світові про розп'яту духовність України? Подрібнена на конфесії й деномінації Церква? - Ні. Політики й економісти? - Ні. Висловитися з цього приводу мають етнокulturологи, вчені, що поєднують у дослідженнях філософію, теологію, естетику, моральне християнське богослов'я, мовознавство, мистецтвознавство, міфологію, етнічний фольклор. Значна частина людей ще й досі не усвідомлює факт цілісности людського буття, гармонію світопорядку, власне місце у світоустрою і свою місію на землі.

Надто мало залишилось автентичних сторінок нашої історії. Надто малий відсоток у цьому літописі займають стовпи з перебоюнами. Чи зможемо зберегти те, що маємо й відродити традиційне пам'ятникарство - джерело нашої пам'яті? Майже тридцять років автор знімав, у тому числі крадькома, кам'яні хрести на сільських кладовищах. Третина з того, що зафіксовано на фотоплівці й оцифровано в цій книзі, на жаль, зруйновано або понівечено за часів оновленої України. Неможливо збагнути, з якою метою корчуются, немов сухостої чи анчари, ще донедавна життєдайні лапідарії. Ще важче осягнути розумом, кому заважають ці взірці духовної культури українців сьогодні?! Заперечуючи

Кам'яний
хрест з візантійським орлом.
с. Михайлівка, Миколаївська обл.
Друга половина XIX ст.

кам'яні хрести, ми заперечуємо Бога, а через Нього - людину. Руйнуючи меморії, ми трошимо пам'ять, а через неї - людський рід. Кожному з нас доля визначає путь від сповитку в колісці до перехрещених рук у труні, від вінчального рушника-підніжника до рушника-хрестовика на цвинтарі.

Зводити *stavros* в Україні означає окреслювати його місце разом з пагорбом у Всесвіті. Визначення цього місця - головна мета ставрології. За християнським віровченням, хресна подія була запланована ще до боговтілення. Страсті Господні стають лиш приводом для поширення нової віри, а не причиною. Слуп з поперечкою - це своєрідне сходження Бога до людей. Конструювати *stavros* означає повторювати форми абсолютної краси, яку деміург розливає довкола, тобто наслідувати праформи самого Божества. Каменяр власним витвором має розпалювати релігійні фантазії вірянина, котрий, споглядаючи хрест, за допомогою містичної уяви, формує щоразу новий для себе образ цілостности. Кожний хрестокамінь, зведений в Україні, - це чергове висловлювання про Бога. - *Deus ecce deus!* - це завжди новий текст, в якому повік-віків знаходиться місце цитати з книги вселенського пам'ятникарства.

Давньоукраїнські
кам'яні прицерковні
хрести.
м. Переяслав-Хмельницький.
Київська обл.
Кінець XVIII ст.